

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.23>

Стаурська О.М.,

завідувач підготовчим відділенням Центру організації освітньої підготовки
і інформаційно-аналітичної роботи
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ЩО ВЧИНЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ КІБЕРПРОСТОРУ

Стрімка діджиталізація та розвиток інформаційних технологій, що стали пріоритетними на шляху побудови України як прогресивної, незалежної, правової держави, де більшість послуг адміністративного характеру, банківські операції, здійснення покупок тощо, буквально стали доступними у смартфоні, що стало своєрідним тригером для формування повноцінного віртуального світу (кіберпростору), де можна працювати, спілкуватися, обмінюватися інформацією, дізнаватися новини тощо. Незважаючи на страшні виклики та широкомасштабну збройну агресію проти нашої країни, Україна стала однією з перших держав, якій вдалося створити застосунок (Дія), завдяки якому можна отримати доступ до своїх документів, починаючи від паспорта громадянина України та закінчуючи можливістю здійснення цивільно-правових угод на кшталт укладання договору купівлі-продажу автомобіля тощо, водночас наявність таких документів в телефоні прирівнюється до їхнього паперового аналогу, що безумовно є прогресивним кроком в напрямку зміни характеру суспільних відносин, варто констатувати, що розробники не зупиняються на досягнутому та продовжують оновлювати систему задля збільшення її функціоналу та поліпшення життя громадян. Проте, незважаючи на весь позитив переходу відносин у віртуальний світ, певної трансформації набули також кримінальні правопорушення, які здійснюються в кіберпросторі, та злочинні угру-

повання, які їх вчиняють, насамперед в межах нашої наукової роботи ми зупинимо свою увагу на характеристиці злочинних угруповань, що вчинюють кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору.

Розпочинаючи аналіз варто в цілому відмітити складність механізму вчинення конкретного виду кіберзлочину, що зумовлюється певними чинниками, зокрема: 1) терміном реагування на звернення та повідомлення про кіберзлочини; 2) рівнем кібербезпеки держави; 3) ступенем «комп'ютерної безграмотності» потенційних жертв злочинів; 4) темпами усунення недоліки в роботі правоохоронних органів [3, с. 366]. Вказане безумовно впливає на формування характеристики злочинних угруповань, що вчинюють кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору.

Водночас слід зазначити, що чинний кримінальний кодекс України не передбачає визначення саме «злочинного угруповання», проте містить досить вичерпний перелік злочинних груп, що зазвичай ототожнюються на понятійному рівні (ст. 28 КК України):

«1) вчинення злочину групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку

кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення;

2) вчинення злочину організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи;

3) вчинення злочину організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього чи іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи;

4) вчинення злочину злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп» [2].

Проте, на наш погляд, в межах криміналістичного дослідження більш доцільним буде використання саме поняття «злочинне угруповання», під яким доцільно розуміти стійке ієрархічне формування, що складається з групи осіб (три і більше), об'єднаних для досягнення конкретного злочинного умислу за попередньою змовою, яке формується на основі чіткого розподілу обов'язків та функцій.

Зупиняючись на інфраструктурі злочинного угруповання, що здійснює обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з вико-

ристанням кіберпростору, погоджуємося з позицією розділити її на зовнішню та внутрішню структуру [1].

Так, до прикладу, в науковій літературі виокремлюють наступну зовнішню структуру злочинного угруповання вказаного типу:

«1) «кур'єрська служба», що охоплює постачальників виготовлених виробниками наркотичних засобів (вирощених або синтезованих), склади для тимчасового зберігання партій наркотиків, оптовиків, які фасують наркотики на більш дрібні партії, роздрібних кур'єрів, які доставляють замовлені дози кінцевому споживачу;

2) «служба фінансового забезпечення», що відповідає за переказ, розподіл та легалізацію грошових потоків, а так само здійснює за контроль над «операторами», які приймають від кур'єрів великі депозити для дилера за взяті на реалізацію цими кур'єрами наркотики;

3) «служба реклами», – «працівники» якої поширюють інформацію про «магазин», під виглядом клієнтів висловлюються з приводу якості «товару» на сайтах і в чатах;

4) «служба операціоністів», представники якої (куратор, оператори, адміністратори та ін.) працюють із замовленнями, обговорюють питання, пов'язані з якістю наркотику, часом і місцями збуту, надійністю «магазину», обробляють жалоби, координують дії кур'єрів, вирішують інші поточні питання;

5) «служба рекрутування», завданням якої є забезпечення роботи Інтернет-крамниці новими співробітниками;

6) «служба безпеки», яка фізично розправляється із кур'єрами, що намагаються обманути «магазин» і зникнути з «товаром», а так само борються з «чайками», тобто з наркомапами, котрі крадуть чужий «товар». Звісно ж, ті чи інші особи можуть виконувати одразу кілька функцій (наприклад, наймати кур'єрів, вирішувати суперечки між «магазином» і клієнтом, займатися логістичними питаннями та ін.) [1, с. 146].

Цілком підтримуючи вищезазначене, пропонуємо доповнити зазначений перелік

«інформаторами» – особи, що здійснюють нагляд за місцями, де кур'єри залишають товар задля виявлення зацікавленості з боку правоохоронних органів. Водночас вказані особи можуть здійснювати діяльність, пов'язану з визначенням «безпечних» місць для «схованок» у подальшому.

Принагідно відзначити, що зважаючи на те, що пересилання посилок між містами в межах країни стало буквально миттєвим (беручи до уваги сучасні можливості поштових відділень) та широке користування інтернет-магазинів їхніми послугами, такі сервіси, наприклад, як Нова Пошта дозволяють формувати пересилку самостійно, тобто оформити замовлення, спакувати та визначити вміст та вартість останнього в онлайн режимі, при чому не обов'язково навіть фізично відвідувати відділення, достатньо просто у мобільному додатку (який можна зареєструвати на третю особу, яка за певну винагороду буде надавати можливість користуватися її обліковим записом) створити накладну, прийти до поштомату, відповідно до накладної отримати доступ до комірки та залишити там відповідне пакування. Таким чином, розвиток технологій та підвищення доступу та легкості у здійсненні операцій щодо передачі товарів та документів, було створено додаткові можливості для здійснення протиправної діяльності щодо передачі заборонених до обігу товарів. Зважаючи на викладене, цілком можна визначити наступний інфраструктурний елемент, який можна назвати «відправник».

Як і під час здійснення будь-якого виду протиправної діяльності, до структури злочинного угруповання може також входити один чи декілька працівників правоохоронних органів, що за фінансову чи іншу винагороду: по-перше, повідомляють про можливі рейди в певній ділянці місцевості; по-друге, у разі затримання учасника злочинного угруповання здійснюють усю можливу діяльність щодо його визволення та недопущення витoku інформації щодо його інших учасників; по-третє, зважаючи, що злочини вчиняються

з використанням кіберпростору, завербовані працівники правоохоронних органів можуть здійснювати діяльність щодо приховування виявленої інформації щодо протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним збутом заборонених до обігу речовин, про що стало відомо, щодо виявлених цифрових активів тощо. Вказану категорію осіб можна віднести до категорії «служба безпеки».

Розглядаючи *внутрішню* структуру злочинного угруповання щодо обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору, не можна залишити поза увагою способи виготовлення окреслених речовин, зважаючи на те, що це прямим чином корелює з інфраструктурою злочинної діяльності.

Спосіб 1. Кустарний. Як правило, даний метод розрахований на виготовлення невеликої кількості кінцевого продукту та відповідає невисоким стандартам якості, зокрема, через порушення методики виготовлення, синтезування та обробки складових компонентів продукту. Зазвичай приміщенням для виготовлення такої продукції слугують побутові прилади, що зазнали деякої модернізації, наприклад, скороварки, які доповнюються додатковими отворами для циркуляції рідини здатні перетворитися на дистилятор. Проте, якщо зловмисник вирішив здійснювати свою діяльність у житловому приміщенні (неновобудові) з поганою вентиляцією та/або з наявними її порушеннями, його діяльність швидко буде викрита, зокрема через скарги сусідів на неприємний запах. А зважаючи на те, що ми переконані в тому, що це житлове приміщення злочинець явно не буде використовувати як власне житло, а скоріше за все, це буде орендована квартира чи будинок, то правоохоронним органам не справить багато зусиль задля встановлення нагляду за об'єктом та виявлення учасників угруповання, якщо він «працював» не один.

Спосіб 2. Створення «невеликого» виробництва. У даному випадку мова йде вже,

порівняно зі способом 1, не про масштаби виготовлення продукції для власного споживання чи на невеликий контингент, а про доволі великі поставки, здатні покрити потреби декількох осіб, або навіть запуску продукції у невеликий обіг за допомогою чат-ботів (часто написи зі схожими посиланнями можна було побачити на стінах будинків чи під'їздах, де зазначалася адреса каналу, на якому здійснювалася реалізація продукції). У такому випадку вартість та якість кінцевої речовини є значно вищою, що говорить про більші вкладення як з боку «виробників», так і більшої кількості задіяних у процесі виробництва осіб, нерідко, навіть з використанням корупційних схем з задіянням працівників правоохоронних органів.

Спосіб 3. «Професійне» виробництво. Як ми вбачаємо з попередніх двох способів – забезпечення вентилявання – одна з найголовніших вимог як для самого «виробника», так і для безпеки самого існування діяльності з такого виробництва. При цьому головним є не лише позбування шкідливих випаровувань від виробництва, а й поступання свіжого повітря для співробітників, які хоча і мають бути забезпечені захисними костюмами та респіраторами, проте отримувати кисень теж є важливим процесом життєдіяльності. Тобто лабораторія з виготовлення

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів має мати розгалужену систему вентиляції, при цьому яка буде побудована на декількох рівнях: перший – «кухня» (кімната, де проходити синтез хімічних речовин та реакції, що проходять безпосередньо в реакторі, де хімічні речовини, відносно безпечні безконтактно одна без одної, взаємодіючи утворюють небезпечні сполуки, в подальшому які перетворюються в мефедрон чи щось інше), нульовий – проміжок під підлогою, вкритий спеціальним покриттям, що забезпечить довготривалість використання приміщення, другий – вентиляційний простір. Водночас ми не будемо більш докладно зупинятися саме на процесі виробництва та зберігання заборонених до обігу речовин, оскільки, це не входить до предмета нашого наукового пошуку.

Спосіб 4. Для реалізації через кіберпростір використовується готова речовина, яка не виготовляється дилером безпосередньо.

Висновки. Отже, можна підсумувати, що здійснення протиправної діяльності злочинним угрупованням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору, потребує формування самостійної методики розслідування таких злочинів, зважаючи на особливості їхньої побудови.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню криміналістичної характеристики злочинних угруповань, що вчинюють кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору. На основі дослідження авторкою встановлено, що під злочинним угрупованням розуміти стійке ієрархічне формування, що складається з групи осіб (три і більше), об'єднаних для досягнення конкретного злочинного умислу за попередньою змовою, яке формується на основі чіткого розподілу обов'язків та функцій. Запропоновано доповнити наявну в науковій літературі зовнішню структуру злочинного угруповання, що здійснює діяльність, пов'язану з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів з використанням кіберпростору, групою осіб «інформатори» – що здійснюють нагляд за місцями, де кур'єри залишають товар задля виявлення зацікавленості з боку правоохоронних органів. Водночас вказані особи можуть здійснювати діяльність, пов'язану з визначенням «безпечних» місць для «схованок» у подальшому. Авторкою зазначено, що зважаючи на те, що пересилання посилок між містами в межах країни стало буквально миттєвим (беручи до уваги сучасні можливості

поштових відділень) та широке користування інтернет-магазинів їхніми послугами, такі сервіси, наприклад, як Нова Пошта дозволяють формувати пересилку самостійно, тобто оформити замовлення, спакувати та визначити вміст та вартість останнього в онлайн режимі, при чому не обов'язково навіть фізично відвідувати відділення, достатньо просто у мобільному додатку (який можна зареєструвати на третю особу, яка за певну винагороду буде надавати можливість користуватися її обліковим записом) створити накладну, прийти до поштомоту, відповідно до накладної отримати доступ до комірки та залишити там відповідне пакування. Таким чином, розвиток технологій та підвищення доступу та легкості у здійсненні операцій щодо передачі товарів та документів, було створено додаткові можливості для здійснення протиправної діяльності щодо передачі заборонених до обігу товарів. Запропоновано виокремити наступний інфраструктурний елемент, який можна назвати «відправник». У межах розгляду внутрішньої структури злочинних угруповань авторкою розглянуто окремі способи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, зважаючи на те, що це прямим чином корелює з інфраструктурою злочинної діяльності.

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальне правопорушення, злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору, криміналістична характеристика, злочинне угруповання, кіберпростір.

Staurska O.M. Criminal characteristics of criminal groups committing criminal offenses in the field of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors related to the use of cyberspace

Summary

The article is devoted to the study of the forensic characteristics of criminal groups that commit criminal offenses in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors associated with the use of cyberspace. Based on the study, the author established that a criminal group is a stable hierarchical formation consisting of a group of persons (three or more) united to achieve a specific criminal intent by prior conspiracy, which is formed on the basis of a clear distribution of duties and functions. It is proposed to supplement the external structure of a criminal group, available in the scientific literature, that carries out activities related to the illegal trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors using cyberspace, with a group of persons «informants» – who supervise the places where couriers leave the goods in order to detect interest on the part of law enforcement agencies. At the same time, these individuals can carry out activities related to the definition of “safe” places for “hiding places” in the future. The author notes that given that sending parcels between cities within the country has become literally instantaneous (taking into account the modern capabilities of post offices) and the widespread use of their services by online stores, such services as Nova Poshta allow you to form a shipment yourself, that is, place an order, pack and determine the contents and cost of the latter online, and it is not even necessary to physically visit the office, it is enough to simply create a delivery note in the mobile application (which can be registered for a third party, who for a certain fee will provide the opportunity to use their account), come to the post office, according to the delivery note, gain access to the cell and leave the appropriate packaging there. Thus, the development of technologies and increasing access and ease in carrying out operations for the transfer of goods and documents have created additional opportunities for carrying out illegal activities for the transfer of goods prohibited for circulation. It is proposed to single out the following infrastructure element, which can be called the “sender”. Within the framework of considering the internal structure of criminal groups, the author considered

individual methods of manufacturing narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, given that this directly correlates with the infrastructure of criminal activity.

Keywords: pre-trial investigation, criminal offense, crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, associated with the use of cyberspace, forensic characteristics, criminal group, cyberspace.

Список використаних джерел

1. Батиргареева В.С. Використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для безконтактного збуту наркотичних засобів в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 142–153.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Самойленко О.А., Стаурська О.М. Протидія кіберзлочинам: інноваційні засоби криміналістичної профілактики. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 366–368.